

ЗНАЧАЈ ПРАВИЛНОГ ВРШЕЊА СВЕТИХ ТАЈНИ И УЧЕШЋЕ ВЕРНИХ У ЊИМА

Постављање теме са оваквим насловом није искључиво потреба или актуелност тренутка у коме се сада Црква налази у својој мисији привођења човека Бого-човеку кроз благодатне дарове. Питање правилног и неправилног намеће се Цркви готово од самог почетка, као израз социолошке задатости, која се огледа у спасавању људи кроз праву веру, богочовечанску љубав и наду у васкрсење. Због свога универзалног карактера, Црква је искупитељски отворена за све духовне и физичке категорије: за свеце и грешнике; за покајане и непокајане; за моћне и немоћне; за све расе и све узрасте – како психички тако и физички. Сијасет народа, племена и појединаца долази у њу са својим специфичним духовним наслеђима, ствараним на различитим културним теренима и темељима – кроз вечити сукоб добра и зла; обременени више злом него даром добра, долазе са својим нејасним представама о већини моралних канона, под теретом и прародитељског и личног греха, завођени и заведени „златним теладима” и „вавилонским кулама”. Са распућа разних религија и неодређених и недоречених идеологија долази човек у Цркву да упозна Богочовека и да се кроз свете тајне роди у новог човека „духом и истином”.

Рађање, само по себи, тешко је – како физички тако и духовно, а за вечност човек се не може родити без помоћи Божије. Ту му не могу помоћи само знања о Богу и свету. „Без мене не можете ништа чинити” /Јн. 15,5/ – каже Христос, а Црква до данас преноси ту Христову максиму и учи по благослову и заповести Богочовека, да је заједништво са Богом најосмишљенији пут којим боголико биће треба да прође у тежњи да оправда своје постојање и оствари вољу Божију.

Ово нас упућује на констатацију да проблем теме коју обрађујемо, у основи, није неког техничког карактера, мада сам наслов теме наводи на предпоставку да се посебан акценат ставља на вршиоца светих тајни, односно свештеника, мистагога – у обредној функцији. Проблем је друкчијег карактера, а то значи да се питање правилног или неправилног вршења светих тајни не поставља као питање знања или обучености свештеника. Проблем може да буде у карактеру приступа, у потпуно брижној, одговорној и свесној жељи пастира Цркве Христове да по свом личном, унутарњем гледању, чини нека одступања која су формалног карактера. Та одступања су, углавном, посезања за неким дидактичким ефектом, настојање да учесници у светим тајнама и присутни доживе свете тајне на најживотворнији начин. У светим тајнама сила је у невидљивој Божијој благодати, али се она преноси преко видљивих радњи, које укључују и катихетски, па чак и проповеднички, елеменат. У тежњи да света тајна има поред своје примарне намене и катихетски и проповеднички ефекат, свештеник

понекад, у формалном смислу, одступа од појединих облика, што не мора увек да буде без последица на правилно обављање светих тајни.

Далеко теже је питање „правилног или неправилног” вршења светих тајни ако свештеник том вршењу приступа с „небреженијем”. Због тога је мисијски субјективизам – да га тако назовемо – од незнатног утицаја на правилност вршења светих тајни у поређењу са „небреженијем”.

То нас упућује да се осврнемо на стање душе свештеника који врши свету тајну. Канонску подобност ћемо подразумевати, јер су о томе потпуно јасна правила.

Као мистагог, дакле, као заступник Божији, као посвећено лице и гласник Божије воље, љубави и старања, свештеник мора да оправдава то своје послање. Послање оправдава на првоме месту видним сведочењем праве вере. То је основна претпоставка за стицање заједништва са Богом. То је услов за слободу да се од Бога нешто тражи и очекује. „...по вери вашој нека вам буде” /Мт. 19,28/ – каже Христос. „Све што молите или тражите, верујте да сте примили и биће вам” /Мк. 11,24/ „...ако имате веру као горушично зрно, рећи ћете овој гори: пређи одавде онамо, и пређи ће, и ништа вам неће бити немогуће” /Мт. 18,20/. „И све што затражите у молитви верујући, примићете” /Мт. 21,22/. Зато свештеник светој тајни приступа са дубоком вером у Бога, свемогућег и свуда присутног, у Господа Исуса Христа, Искупитеља и Избавитеља, у Светога Духа, Утешитеља. Он се труди и моли да у својој души постигне крајњу преданост вољи Божијој – своју веру поистовећује молитвено са Символом вере. Пошто је вера дар Божији, свештеник, слично светим апостолима који се моле: „Господе, донетни нам веру” /Лк. 17,5/, моли се Богу да му појача веру, јер тиме јача и присуство Божије у својој души и припрема је за достојно обиталиште воље Божије – припрема је за инструмент Божјих намера и учвршћује своје заједништво са Богом.

Оваква вера условљава моралну подлогу душе за прихватање благодатног стања под којим се свештеник налази и којим врши свете тајне. Мада грешни вршилац светих тајни не може спречити деловање благодатних дарова, ипак се од њега с правом захтева да није оптерећен гресима, ради њега самог, и ради оних за које се врши и пред којима се врши света тајна. Недостојно вршење светих тајни назива се и смрћу онога ко је недостојно врши, а о штетном утицају на вернике не треба посебно говорити, јер разара веру и морал много јаче и опасније од свих атеистичких пропоаганди. Према томе, такво вршење светих тајни је, у својој негативној прогресији, осуда и смрт у непредвиђено разгранатим могућностима. Због тога је свештеник свестан потребе духовне чистоте којом прима и предаје благодат искупљења свима онима које рађа за благодатни живот „духом и истином”. Он чистоту своје душе прилаже Искупитељу као свети дар заједништву у спасавању оних који су мање чисти и више подложни сатанизираном мишљењу и делању. Он својом чистотом искупљује силом Искупитеља оне који преко његове посвећености примају благодат Светога Духа. Духовна чистота свештеника мора да одсликава духовну чистоту свога Извора; свештеник у моралном смислу мора да буде „град који на гори стоји”.

Обављање свога посвећеног позива и призива свештеник врши по угледу на Првосвештеника Христа, руководећи се Његовом искупитељском жртвом и богочовечанском љубављу. Син Божји долази у свет као Богочовек, са безграничном љубављу према човеку, ту љубав посведочује жртвом, кроз коју сваки човек може да постане син вечности. Као што се у крилу Христове љубави налазе сви богати и сви

сиромашни, сви силни и сви потчињени, исто тако треба да се налазе и у срцу свештеника као Христовог апостола. Ми живимо под заповешћу љубави: „...дајем вам нову заповест: да љубите један другога као што сам ја вас љубио” /Јн. 13,34/. Свети апостол Павле пише Коринћанима: „Све код вас нека буде у љубави / I Кор. 16,14/, а Галатима: „...љубављу служите један другоме” /Гал. 5,13/. Дакле, оно начело љубави којим је створен човек, налази се у основи Христовог искупитељског дела, и треба да траје у прејемницима апостолског послања као преносиоцима благодати Светога Духа. Љубав је сведочанство Божијег присуства у души свештеника и верника, као и потврда боголикости. За њен благодатни дар треба да се моли посебно они који, по посвећењу настављају дело Христове љубави.

Према томе, вера, чистота душе и љубав, су нормално стање свештеника, његова морална дозвола за обављане најсветијих чинова. Само ако је тим врлинама одевен он неосуђено призива небескога Оца, и усуђује се да врши свете тајне.

Код свештеника који на тај начин приступа вршењу светих тајни, не поставља се питање правилног вршења истих, осим у неком формалном смислу, јер он има сем канонског и морално опуномоћење. Он у обављању светих тајни слуша глас Цркве, пошто кроз Црквом прописане формуле прима и преноси благодат светих тајни. Држећи се прописане материје и обраћајући посебну пажњу на суштину тајне коју обавља, он уз потребан молитвено – моралн приступ врши вољу Божију у „духу и истини”.

Кад се говори о правилности вршења светих тајни које врши канонски и морално квалификован свештеник, онда се ту не може мислити ни на какво одступање од обавезних формула које је Црква прописала. Но, питање правилног и неправилног у *форми* постављало се и поставља се доста флексибилно. За некога је у целини неправилан чин како је дошло до ма и најмањег одступања у форми. За некога је језик на коме се врши света тајна нека врста закона, и ако се од тога одступи, онда такав чин као да подлеже испитивању ваљаности.

У настојању да чин свете тајне у разумевању и речи и радње приближи свима који су позвани у живот Цркве, свештеник по сопственој вољи дакле, свесно, чини разлике у форми. Он се руководи жељом да се света тајна излива на срце и мисао учесника у њој. Формуле светих тајни свештеник неће никада свесно и вољно друкчије изговорити од онога како је то Црква прописала, али ће неке формалне делове ако то евентуално затреба или изоставити или у нешто друкчијем облику обавити.

Цркви, како раније тако и сада, нису непознате разлике у форми светих тајни. Но, те разлике су се увек јављале с циљем да се нађе најприступачнији пут до суштине у светој тајни. Цео чин је усмерен на то да учесник доживи благодатну силу Светога Духа.

Формални део је једним делом условљен и карактером онога који прима свету тајну, јер он долази под извесним формирањем свести и савести на које није увек само Црква утицала. Понекад су чак били доминантнији светски фактори. А и таквима Црква треба да остави отворена врата за узрастање у благодати Светога Духа.

Што се тиче намерно неправилног вршења светих тајни, при чему долази до повреде суштине, јер се не обави или неправилно обави сама формула која је централни део саме радње, сасвим је разумљиво да таква радња нема светотајинску ваљаност. У том случају, вршилац, и поред своје посвећености, не преноси благодатне дарове на оне којима су намењени. Такви случајеви су заиста преретки, и они су више предмет

канонских санкција него разматрања правилног вршења светих тајни.

Основно у разматрању правилности вршења светих тајни јесте: личност вршиоца /уз каноничност, његов молитвено–морални приступ/, њихово вршење у „духу и истини”, поштовање радње коју је Црква одредила и карактер учешћа верних у њима.

Учешће верних у светим тајнама је тешко питање за Цркву, и оно је због опадања црквене дисциплине /не религиозности као неодређеног појма/, данас на нашем терену много актуелније него што је то било некада. Због уочљиве секуларизације духа и материјализованог живљења, прагматистичке ослабљености, незнабожачкога и многобожачкога мистицизма, свет је у душу ранио припадника Цркве. Човек пред собом све теже види јасне знакове, постаје неодређенији, себи и другима све нејаснији. Разапет између хтења да остане и опстане у таквоме свету а да припада и Цркви, велики број не опредељује се, нажалост ни за Цркву ни за свет. Зов Цркве у његовој души пригушује вика света, нападно и заглашно.

Где је такво место у односу на свете тајне? Како код таквога разграничити правичност, милост и Божије намере. Како га и каквом духовном храном увести у тајну Цркве Христове? Како кроз свете тајне успоставити оно потребно заједништво свих који су крштени у име Оца и Сина и Светога Духа?

Овде се поново намеће незаобилазна улога свештеника, који по препознавању духовних квалитета припрема веника за активно и Богу пријатно учешће у светим тајнама. Он, по својој призиву и позиву, кроз тајну речи уводи верника у тајну благодати. Он му помаже да открије најсветлији садржај своје душе; припрема га и чисти речју за сусрет са Богом кроз свете тајне. Ослобађа га незнања, неодређености и неодређености и опредељује га за Божије намере. Он у њему побуђује веру сличну оној коју и сам има и којом и сам остварује заједништво са Богом; он у њему развија љубав и буди наду. Открива му значај његове боголике душе и упућује у значај примања светих тајни. Он им помаже у духовном узрастању, како би постали достојан сасуд Божије благодати. И онда кад их учини непоколебивим сведоцима Христове науке, кроз учешће у светим тајнама пред лицем света, у заједништву, они зраче око себе Христову љубав, науку и силу.

За све тајне верни се припремају такође „у духу и истини”. Слично свештенику, они појачавају своју веру, угледају се на Христову љубав, пазе на чистоту душе.

Ја бих овде издвојио нарочити значај учешћа верних у светој тајни причешћа и крштења. Онда када верник приступа св. тајни причешћа, претходно исповећен и свестан величанствености тога чина, он се сврстава у онај срећни број причесника вечности, јер се на њих односе Христове речи: „Ко једе моје тело и пије моју крв – има живот вечни, ја ћу га васкрснути у последњи дан” /Јн. 6,54/. Такав је неупоредив квалитет у односу на онога који се не причешћује, јер он већ поседује плату коју је Христос за њега обезбедио својом жртвом и васкрсењем; он живи у евхаристијском заједништву облагодатени живот.

То облагодатено стање у коме се налази прималац евхаристијске тајне није више само за њега значајно, јер он, ако је прима са доживљајем највеће светиње, и на друге својом освећеном душом преноси евхаристијски оптимизам. Тим постаје сапроповедник свештенику, сведок евхаристијске садашњости и заговорник евхаристијске будућности – постаје сила заједништва Бога и човека.

Само се по себи разуме да би овакви били најподесније личности у улози кума при светој тајни крштења. Пошто се код нас углавном крштавају сасвим мала деца, то је улога кума израсла из онога свога повоја ранохришћанскога сведочења при крштењу у духовно сродство и катихетско-моралне обавезе према своме кумчету. Овде морам напоменути да свим расположивим средствима треба сачувати тај тајновити благодатни дар кумства, који је, хвала Богу у нашем народу још увек видан, али се налази пред очигледним нападом у виду неког „другарства”, брзог одлучивања у избору кума, назови кумства по грађанско–магичним регистрацијама итд. Зато сам потпуно уверен да се ни пожељан однос између кумова у нешто даљој перспективи не може очекивати без пресудног утицаја светих тајни на животе крштених душа, јер се под даром Духа Светога непрестано обнављају силе душе за све што је честито, свето и трајно. Над том честитошћу, светошћу и трајношћу бди кум – по сили благодатни дарова које од Цркве прима.

Ова свештеникова посвећено-морална припремљеност, овај религиозно-морални приступ верних, у синергији са Светим Духом – чини правилност вршења светих тајни, а кроз правилно вршење светих тајни остварује се икономија спасења; прима се усиновљење омогућено Христовом жртвом – враћа се она првобитна боголика природа човека нови човек расте „по мери раста висине Христове”. Све служи томе циљу да човек постане савршен, пун љубави, светости и истине, што значи да личи на Бога. Кроз свете тајне Бог жели човека да отме и ослободи од неприродног стања које је сам себи наметнуо добровољним пристанком на заједништво са сатаном. Бог га кроз свете тајне ослобађа те неприродне и незаконите везе, која се зачиње и одржава против воље Божије. Пошто је човек по свом пристанку у грех, односно под власт сатане, који је далеко јачи од њега, он је самим тим у неравноправном положају. Због тога му Најјачи пружа своју десницу кроз свете тајне, да би га учинио јачим и омогућио му слободу у Христовој љубави, награду у жртви и славу у васкрсењу. Свете тајне су у служби воље Божије да буду побеђене многе варалице које не исповедају да је Исус Христос дошао у телу /II Јов. 7/; да се победи „лажљивац који пориче да је Исус Месија” /I Јов. 2,22/ – каже св. Јован Богослов.

Под утиском онога што се дешава у светим тајнама, односно, под наитијем дејства Светога Духа, ми свештеници се често питамо, и то је добро: колико сам ја достојан сасуд Светога Духа? Сваки од нас има одређено мишљење о својој духовној спремности за прихватање дејства Светога Духа. У сваком случају, увек смо свесни величанствености тренутка и потребе очишћења за светост чинодејства које обављамо.

Нећу никога изненадити кад кажем – да уз све напоменуте припреме и услове, светој тајни треба приступити са вером у безграничну милост Божију. И ми смо подложни непрестаном изазову греха, па се пред собом и Богом често онемогућујемо да у чистој вери и у чистој савести примамо и преносимо благодатне дарове. Колико год је физички свет еколошки загађен, толико је и духовни загађен грехом – а ми живимо и у једном и у другом, борећи се за боље и у једном и у другом. Но, као и из осталих борби, и из ове се излази са извесним озледама, у нашем случају озледама моралне природе. И кад би сваки грех трајно запоседао освојене делове наше душе, сви бисмо брзо били онемогућени за вршење Божијег дела на свету. Срећа је што кроз покајање поново можемо да очистимо себе за обиталиште Светога Духа.

Смавам врло важним да се, у вези са овим, присетимо св. ап. Петра. Прави

и истакнути сведок читавог рада и учења Господа Исуса Христа, у тренутку људске слабости, три пута се јасно и гласно одриче свога учитеља, за кога је у име свих апостола рекао: „*Ти си Христос, Син Бога живога*” /Мт. 16,16/. А, осим хуле на Духа Светога, који је то још грех који би могао да буде већи од одрицања Христа? Али, Христос и то опрашта, па је апостол Петар после покајања, милошћу Божијом опет у свом апостолском достојанству и служењу.

И поред свега што је икада и сада речено, *онтос* светих тајни, пројављивање Светога Духа и сила благодати – остају за језик нашега ума несазнајни сигнали моралне драме макрокозмуса и микрокозмуса. Ту моралну драму никад човек неће моћи регистровати ни на једној таласној дужини, нити ће у њу моћи завирити моћним телескопима. По томе је сила Духа Светога била, јесте и биће тајна. Само су Богу јасни путеви којима Он своју силу пројављује у Цркви. Ми се нећемо превише упињати да бисмо открили начине на које Бог тајновито препорађа човека. Томе придају хладну разумску важност они који желе да „проверавају” Бога, а ми га не проверавамо. Ми верујемо у оно што нам је рекао и трудимо се да чинимо онако како нам је заповедио.

На таквој вери је засновано правилно вршење светих тајни, на вери да је то Божије: зашто и како Он промишља о свету, а наше је да не постављамо горда питања Богу. Све је у светим тајнама дато да би човек војевао победничку битку против оног другог човека у себи: гордога, псевдосамосталног и самодовољног, и да би прихватио поруке Божије без полемисања са Богом. На тај начин он се враћа у свој природни положај, створенога бића по лику Божијем и приближава се Оцу, преко Сина, у слободи Духа Светога.

И коначно, тај природни положај човека јесте живот са Богом у Царству љубави. Љубављу Бог човека ствара, љубављу се жртвује за његово спасење, и у љубави га чека у царству Своме по „мери раста висине Христове”, „из славе у славу”.

У тој растућој богољубивости је правилно вршење светих тајни и учешће верних у њима.

Дискусија

О. Божидар Мијач: Предавање о. Михаила је последње. Можда је неко очекивао због термина „Правилно вршење...”, „Значај правилног вршења...” да ће овде бити речи о спољној правилности. Предавач се међутим задржао на унутарњој правилности вршења, као и на пастирској целисходности тог правила. А лично мислим да је требало говорити о односу између Тајне и форме, при чему форма не сме бити схваћена формалистички, него она има извесни суштински значај, тако да нема релативизма у обављању форме. Форма је начин извесног оваплоћења Тајне тако да сама форма има суштински догматско-онтолошки значај. Но пре него што пређемо на дискусију о овом предавању о. Атанасије би хтео да нешто каже о претходном предавању.

О. Атанасије: Ја не бих имао неко директно, конкретно питање преосвештеном предавачу. Сигурно је да би се о мистагошском карактеру Евхаристије – Свете Литургије, могло разговарати не на једном него на више симпозиона. И сам Преосвећени је рекао да је његово предавање само први нацрт који захтева допуну, тј. покушај да се изнесе тај мистагошки значај Евхаристије, на чему смо му веома захвални.

„Мистагошки” на српском би могло да значи - поучни, али то је много мало, поучни карактер Евхаристије. Јер није само реч о поучавању Литургијом нас, и свештеника и верника, него и о увођењу у Тајну, која је основна и централна Тајна: Тајна сједињења са Богом у Христу Исусу Господу нашем. Зато ми се чини да, ма колико то било истакнуто у предавању и у подпитањима, ипак још можда нисмо довољно осетили тај мистагошки значај Свете Литургије. Хтео бих да подсетим на оно на шта је Преосвећени указао: на тај значај Свете Литургије и на чињеницу да је основна сврха све катихезе у суштини - увођење у Литургију, и остајање у њој овде и кроз сву вечност. То је тако много да никад није довољно разрађивати и раскривати и објашњавати тај мистагошки значај Свете Литургије. Ово подвлачим да не би остало незапажено оно и то сама тема још више собом наговештава...

А сад неколико речи о предавању оца Михаила Арнаута. Оно што је врло важно то је што је предавач истакао значај учешћа народа као фактора, рекао бих, правилног вршења Светих Тајни, као неопходног елемента и чиниоца. Заиста Свете Тајне нису опера, акта, чинови вршени над неким као објектом који пасивно то треба да прими /у извесним моментима предавања је било пренаглашено питање формула: ваљда је ту предавач подразумевао централни део чина, сам чин, значи акт/. Оно што би се можда могло додати овом предавању то је потреба раскрића катихетског, а и мистагошког, значења тих Светих Тајни. Радње у њима, несумњиво је, нису само симболи него су *догађаји*. Сво православље окарактерисано је код Светог Иринеја као теологија факта, догађаја. Не поричем да је то предавач рекао, али желим да овај моменат што више подвучем.

Последње чега се предавач дотакао на крају, сјајно по мени, али потребује разраду, то је лична борба верника: верник се Тајном позива на подвиг. Оно што је код Отаца било особито истакнуто, а чега има у изобиљу и пре њих код Апостола Павла, то је да су Свете Тајне отварање врата, иступање на поприште. Григорије Нисијски ће рећи да је то уписивање у војску али у атлетски клуб, после којег тек предстоји уписаном да се докаже и покаже. Тајном се ступа на поприште подвига. Православље је остало подвижничко до данас. Зато нас мало разумеју наша браћа на Западу, и римокатолици и протестанти... Један познати теолог из Загреба ме је питао: „Како то схватате духовни живот као подвиг? Где сте то нашли?” Покушао сам да му објасним да су Тајне по својој природи аскетског, подвижничког карактера. Или, како је неко од новијих православних богослова рекао: оне су аскетско-мистириолошког карактера... Тај елеменат је у предавању поменут, само сам хтео да га још више нагласим...

Драган Стијепић је поново покренуо питање пљувања приликом одрицања од Сатане у тајни Крштења; оно је, и од стране предавача и од неких учесника у дискусији првог дана симпозиона, доведено под знак питања, као преживела и за наше време неадекватна форма. Да ли, питао је Стијепић, и остали акти приликом вршења Светих Тајни могу да се тако укидају, уколико се нађе да је то целисходно?

О. Михаило Арнаут: Треба разликовати форму од формуле. А само пљување на страну спада у чин Крштења, у формулу. Мислим да оно није неопходно јер нема универзални апсолутни карактер. Односно, тај акт не изражава код свих мржњу према некоме. Навео сам као пример неколико афричких племена која пљувањем на некога изражавају своју приврженост, оданост и поштовање. /У сали су се чула добацивања:

Зар ђавола да штедиш!... Нису Срби афричко племе!/. То је једно. А друго: већина деце се крштава у самој цркви. Како ускладити пљување баш у храму? Човек мора имати осећај светости саме Свете Тајне, а такође увек имати у виду и све оне који су присутни самом чину - како ће они то схватити, и да ли ће моћи да схвате...

О. Божидар Мијач: Мислим да питање форме не би требало оставити свештениковој разборитости и увиђавности, јер она је, као што смо рекли, веома важна: она је *оваплоћење Свете Тајне*. Њу може да мења једино Црква, а не појединачни свештеник. Иначе би форма била релативизирана, препуштена произвољности. Сматрам да је најбоље да се ми држимо оног прописа какав он јесте све докле док га Црква не измени. А Црква својом својом мудрошћу може га изменити, као што се то увек кроз историју и дешавало, у колико се за то појави стварна потреба.

О. Бранко Цисарж: Хтео бих да ставим једну начелну похвалу и једну начелну примедбу на целокупни наш рад ова три дана. Прво, хвала предавачима на њиховом труду јер су се заиста постарали да нас обогате духовно. За време ове три вечери смо чули тако узвишене истине и речи; за неке од њих смо знали а за неке нисмо ни чули. С друге стране и једна примедба. Симпосион је место где се говори о најузвишенијим истинама и најсуптилнијим. Међутим, онај који дође на симпосион не може да зна шта ће и о чему ће предавач говорити ако на то није од раније упозорен и није му скренута пажња. Зато сматрам за пропуст симпосиона што предавања, макар у изводима, нису унапред достављена учесницима, да би могли лакше да пратимо предавача и боље да учествујемо у раду, припремивши се. На тај начин би се избегло бављење ситницама, као што се то на моменте дешавало јуче и данас, а главна пажња би била сконцентрирана на оно што је суштинско. Тиме би симпосион био величанственији и много кориснији за нас.

О. Божидар Мијач: Пре него што завршимо, хтео бих да изнесем свој став о симпосиону. Мислим да је симпосион успео. Да је користан, драгоцен, и да са оваквим симпосионима треба и даље наставити. Сматрам такође да је демантовано оно што је неко помињао: да су ово теорије, теорисање, нешто апстрактно што нема практичног пастирског дејства. Из дискусије се показало да је теорија темељ, основа, осмишљење и упутство за праксу, и да би без теорије пракса била слепа, бесциљна и дезоријентисана. Као брод који плови са машинистима, а без капетана, који једини зна правац кретања брода. Брод би лутао. Значи теорија је важно, веома важно упутство за праксу и њена стална потврда и провера. А сада молим о Амфилохија да даде завршну реч.

О. Амфилохије: Да пре свега благодаримо Господу Христу што нас је удостојио да се, ево, још једном саберемо заједно, у истој вери, истој нади и истој љубави. Истовремено захваљујемо и Његовој Светости чијим благословом смо се сабрали, јер на отачким благословима, то се зна од искони, почивају темељи домова; зато у Цркви ништа не бива без благослова. На трећем месту да захвалимо нашим предавачима који су се потрудили, колико су могли и умели, да нам на веома прикладан начин изложе и осветле извесне стране ове велике и неисцрпне теме о којој је било речи ова три поподнева. *Свете тајне и живот парохије*. Био би пропуст да не захвалимо и преосвештеним оцима Архијерејима, који су смирено ова два три дана провели заједно са нама и који су својим присуством и учешћем посведочили саборну тајну Цркве: потврдили прастару и основну истину вере хришћанске да из смирења свих Бог

изаткива – величину и достојанство свих. Треба обавезно захвалити и сестри Екатерини /будућој попадији/ и нашим студентима који су се потрудили да нам за паузе припреме мало освежење. *Симпосион* значи – *сапитије*. Црква је храна и за душу и за тело. Зато је ово наше духовно „сапитије” било пропраћено, макар симболички, телесним освежењем. У нади да ово неће бити последњи наш разговор и скуп овакве врсте, благословом отаца Архијереја и вашим благословом, овим се завршава наш друти катихетски симпосион.

На крају су сви учесници Симпосиона отпевали благодарствену литургијску химну. *Буди име Господње благословено од сада па до века.*

S u m m a r y

HOLY SACRAMENTES IN THE LIPE OF THE PARISH

We give here a short survey of the lectures with discussions at the Second Symposium for the clergy of the Belgrade Archdiocese, held from 17th to 19th February, 1981. The general theme was „the Holy Sacraments in the Life of the Parish”. On behalf of the Serbian Patriarch German, the Symposium was opened by the Auxilliary Bishop Daniel Krstitch. Its participants were: several Bishops members of the Holy Synod, clergy of the Archdiocese, Professors of the Theological Faculty and those of the Theological School, students and seminarians.

Each paper was followed by discussion.

In his paper on „Apostolic and Patristic Teaching on Sacraments” Hieromonk Atanasye Yevtich points out the christocentric and soteriological character of the Holy Mysteries. Christ is the all-embracing mystery of God whence all other sacraments flow out. The lecturer also emphasized both the triadological and the pneumatological character of the Sacraments, especially the importance of the epiclesis, not only for the Liturgy itself but also for the entire life of the Church as well. All Holy Mysteries are incorporating the faithful into the Church. The Sacraments exist only within the Church, i. e. they have an ecclesiological character. The author draws a special attention to the Sacrament of Priesthood, which is an extraordinary charisma within the Church, non-existent outside or above the Church. Finally, the author deals with the catholic character of the Holy Mysteries and the need of our total participation in them, through prayer, fasting, faith, love and ascetism.

Deacon Pribislav Simich in his paper on the „Holy Sacrament of Baptism” deals with the way of baptizing in the ancient Church, stressing the need of our returning to the practice of the early Church, namely that we should prepare even the adults for this Sacrament and perform it through the tripple immersion. The lecturer emphasizes that the whole pedagogy and catechism of the Church is contained in the Sacrament of Baptism and in the preparation for it. – In the discussion the problem of initial exorcisms aroused a lively dialogue, it was concluded that baptismal exorcisms are inseparable part of this Sacrament.

Archpriest Bozhidar Miyach spoke on the „Catechetical Significance of the Preaching within the Eucharist”. According to Fr. Miyach, the spoken word, within this context, is a sacrament, especially if it is used in a sermon during the Liturgy. This liturgical preaching is referring to the catechetical work as much as the catechism is in a need of being preached.

Priest Milan Radovanovich elaborated the theme of „Penance and Its Transfigurative and Educative Impact”. The penance is a drama in which the following take part: penitent, confessor, angels, saints, God. In this sacrament everything is oriented towards the transformation of man, towards a change of the old man into a new one. Henceforth its extraordinary significance for the life of the whole Church community and each believer in it.

Bishop Daniel of Marcha dealt with the „Mystagogical Significance of the Eucharist” as the central Sacrament of the Church. He underlined that the Eucharist is the Sacrament of Sacraments, it is the theology realized in history. The celebrant who performs this sacrament is a mystagogue leading, by his liturgical action and his life, into a new life in Christ. The Eucharist is a gift of the eternal life as of eternal joy. Experience of this eternal joy is the best sign of a successful mystagogy.

Priest Michael Arnaut spoke on the theme: „Proper Celebration of the Holy Sacraments and the Participation of the Faithful”. Under the proper celebration of sacraments the author implies

not only the exact performance of the outward ritual, which would be independent from their content and the impact on the life of the faithful. The invisible grace of God is conveyed through the visible acts of the priest in the holy sacraments. For that reason the sacraments ought to be performed in such a way that they could be experienced as a life-giving and transfigurative power both in the life of an individual and in the life of the whole ecclesial community. Such an experience of the holy mysteries presupposes a dynamic and total participation of all faithful.

Troughout all these papers and discussions one basic idea could be observed: the Holy Sacraments are the true life of a parish, i. e. of the Church, but they represent also an internal criterium of the whole life and activity in the Church. Through them one is granted not merely the power of sanctification but also a methodology of man's illumination and renewal in the Church as the Pan-mysterion of God.

